

Nova provo

Organo de NOVO, Asocio por Komuna Ellaborado de Lingvo Internacia
Numero 2 Marto 1992

La reagoj al la apero de Novo kaj al la unua numero de ties organo estis, kiel antaŭvidite, diversaj. Fariĝis jam tute klare, ke ne mankos partoprenantoj en la projekto. Jam troviĝas sufiĉe por daŭrigi ĝin en ĝia modesta komenca nivelo, kaj kun plua diskoniĝo sendube venados aliaj. Kora saluto al la anoj de Novo venis kun informpeto de Fondaĵo FAME en Germanio, simile kiel de kelkaj tre konataj esperantistoj. Pluraj interesitoj anoncis sin el Sud-Ameriko, sed bedaŭrinde ankoraŭ neniu el Azio. Estas anticipite ke tio ŝanĝiĝos.

Inter la kritikoj, la plej ofta temis pri la dulingva/dukolumna formato, kiun kelkaj vidis nenecesa (pro sufiĉa legeblo de la reform-versioj) kaj malŝpara je spaco. Tiu kritiko estas prava, kaj tial ekde tiu ĉi numero la plej simplaj reformaĵoj – specife la nur-alfabetaj – aperos foje en nur unu versio, eventuale kun fojaj notoj kaj klarigoj. La kontribuantoj estas tamen petataj prepari siajn artikolojn ankoraŭ en du versioj, krom kiam temas pri plej simpla reformpropono. Artikoloj ne en reform-versio, sed en normala Esperanto, estas mal-kuraĝigataj (se tamen foje aperigataj), ĉar NOVA PROVO celas esti revuo ne PRI, sed DE lingvoreformo, aktiva kaj praktikata.

La daŭra kreskado en la nombro de interesatoj devigas almenaŭ provizoran respondon al la financa demando. Ĉar tiu ĉi revuo estis ĉiam intencata kiel organo de reformista asocio Novo (kiu espereble fariĝos aliĝinta fakasocio de UEA), ĝia ricevado ekde nun dependos de membriĝo en tiu asocio. Tiuj kiuj ne aliĝos ne ricevos ĝin. La kotizo estas libervola, sed minimume dekonno de la MA-kotizo de UEA por la lando de la membro en la kuranta jaro (vidu la Jarlibron de UEA). Aliĝoj kaj verkaĵoj por la organo estu sendataj al Novo, Bajonetstraat 78, 3014 ZL Rotterdam, Nederlando.

La sonoj de la E-alfabeto estas 28. Se ni rigardas la latindevenan alfabeton de la plej konataj lingvoj, ni trovas nur 26 literojn, nome:

a b c d e f g h i j k l m
n o p q r s t u v w x y z

Teorie do igi ne sufiĉas por Esperanto. Sed ni scias ankaw ke ĉi neniam estis uzata far Zamenhof en la Fundamento, kaj ankaw nun ĝi tendencas neaperi, eventuale anstataŭigata per *k* aŭ *b*. Tial la literoj fariĝas nur 27.

Nun ni konsideru la eblecon foriqi el nia alfabeto la literon malplej uzatan, nome ĵ. Ni vidas en la vortaro ke nur 16 vortoj komenciĝas

La sonoj de la E-alfabeto estas 28. Se ni rigardas la latindevenan alfabeton de la plej konataj lingvoj, ni trovas nur 26 literojn, nome:

a b c d e f g h i j k l m
n o p q r s t u v w x y z

Teorie do ili ne sufiĉas por Esperanto. Sed ni scias ankaŭ ke ĉi neniam estis uzata far Zamenhof en la Fundamento, kaj ankaŭ nun ĝi tendencas neaperi, eventuale anstataŭigata per *k* aŭ *b*. Tial la literoj fariĝas nur 27.

Nun ni konsideru la eblecon foriqi el nia alfabeto la literon malplej uzatan, nome ĵ. Ni vidas en la vortaro ke nur 16 vortoj komenciĝas

per ĝi. Ene de la vortoj ĝi aperas nur per la sufikso *aĝ*. Cetere tiu sono estas por multaj homoj vere malfacile prononcebla; preskaw ĉiuj prononzas ĝin kiel *z*. Fakte oni povus anstataŭigi ĝin guste per *z*, aw per *ĝ*.

Do se ni kuragas forigi *ĵ* kaj *ĝ*, oni havas nur 26 sonojn, kaj suficas adapti igin al la 26 literoj de la komuna alfabeto.

Mia propono estas yena:

	<i>ĉ</i>		<i>ĝ</i>		<i>z</i>									
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>k</i>	<i>l</i>	<i>m</i>		
<i>n</i>	<i>o</i>	<i>p</i>	<i>q</i>	<i>r</i>	<i>s</i>	<i>t</i>	<i>u</i>	<i>v</i>	<i>w</i>	<i>x</i>	<i>y</i>	<i>z</i>		
			<i>g</i>						<i>ŭ</i>	<i>ŝ</i>	<i>j</i>	<i>c</i>		

ĵ = *k* vortkomenze = *h* vortinterne

ĝ = *g* vortkomenze = *j* vortinterne

Resume ni povas lasi senxangaj 18 literojn, doni novan prononcon al 4 (*c, g, j* kaj *z*), forigi 2 (*ĵ* kaj *ĝ*), kaj aldoni 4 novajn literojn (*c, w, x* kaj *y*).

Kion diris Zamenhof rilate nian problemon? “La literoj akcentitaj estas tre ne-oportunaj; kaj mi estus tre kontenta, se iqi ne ezistus . . . Kelkaj sonoj, kiuj eniris en la linqvo Esperanto kaj povus esti maloportunaj al kelkaj popoloj, havas en la linqvo Esperanto rolon ne gravan, kaj en okajo de efektiva bejono estonta akademio povos igin facile eljeti, tute ne rompante la linqvon. . . En la alfabeto ellernota de ĉiuj esperantistoj devas sin trovi sonoj nur tute klaraj . . .”

Pietro Dao

Multa mercio pro via letero e l'exemplero de *Nova provo*. Mi tralegit zi kun sonyo e kun multa intereso – precipe via valoraj komenti pri mia projekto . . .

Post multa cerbumado, yen kelka pensi mia.

- I. Mia ĝenerala celi estat yena:
 - a) plisimpligi la gramatiko kiel eble plei multe;
 - b) “okcidentigi” la ortografio e vokabulario – ĉefe substitutante la alemana radikoi per pli latinida formoi.

II. Ortografio:

<i>c</i> = <i>c</i>	<i>h</i> = <i>h</i>	<i>ks</i> = <i>x</i>	<i>ŭ</i> = <i>w/u</i>	<i>eŭ</i> = <i>eu</i>	<i>gŭa</i> = <i>gua</i>
<i>ĉ</i> = <i>ch</i>	<i>ĥ</i> = <i>kh</i>	<i>kv</i> = <i>qu</i>	<i>aj</i> = <i>ai</i>	<i>oj</i> = <i>oi</i>	<i>gŭe</i> = <i>gue</i>
<i>ĝ</i> = <i>j</i>	<i>j</i> = <i>y</i>	<i>s</i> = <i>s</i>	<i>aŭ</i> = <i>au</i>	<i>uj</i> = <i>ui</i>	<i>gŭi</i> = <i>gui</i>
<i>gv</i> = <i>gui</i>	<i>j</i> = <i>zh</i>	<i>ŝ</i> = <i>sh</i>	<i>ej</i> = <i>ei</i>	<i>ŭu</i> = <i>wu</i>	<i>gŭo</i> = <i>guo</i>

Diftongi en la avante-ultima pozicio ricevas l'akcento quaze ji estut sola literi. Ekz. *au*-to, ne *a-u*-to.

per ĝi. Ene de la vortoj ĝi aperas nur per la sufikso *aĝ*. Cetere tiu sono estas por multaj homoj vere malfacile prononcebla; preskaw ĉiuj prononcas ĝin kiel *z*. Fakte oni povus anstataŭigi ĝin guste per *z*, aŭ per *ĝ*.

Do se ni kuraĝas forigi *ĵ* kaj *ĝ*, oni havas nur 26 sonojn, kaj suficas adapti ilin al la 26 literoj de la komuna alfabeto.

Mia propono estas jena:

	<i>ĉ</i>		<i>ĝ</i>		<i>z</i>									
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i</i>	<i>j</i>	<i>k</i>	<i>l</i>	<i>m</i>		
<i>n</i>	<i>o</i>	<i>p</i>	<i>q</i>	<i>r</i>	<i>s</i>	<i>t</i>	<i>u</i>	<i>v</i>	<i>w</i>	<i>x</i>	<i>y</i>	<i>z</i>		
			<i>g</i>							<i>ŭ</i>	<i>ŝ</i>	<i>j</i>	<i>c</i>	

ĵ = *k* vortkomence = *h* vortinterne

ĝ = *g* vortkomence = *j* vortinterne

Resume ni povas lasi senŝanĝaj 18 literojn, doni novan prononcon al 4 (*c, g, j* kaj *z*), forigi 2 (*ĵ* kaj *ĝ*), kaj aldoni 4 novajn literojn (*q, w, x* kaj *y*).

Kion diris Zamenhof rilate nian problemon? “La literoj akcentitaj estas tre ne-oportunaj; kaj mi estus tre kontenta, se ili ne ekzistus . . . Kelkaj sonoj, kiuj eniris en la linqvo Esperanto kaj povus esti maloportunaj al kelkaj popoloj, havas en la linqvo Esperanto rolon ne gravan, kaj en okazo de efektiva bezono estonta akademio povos ilin facile eljeti, tute ne rompante la linqvon. . . En la alfabeto ellernota de ĉiuj esperantistoj devas sin trovi sonoj nur tute klaraj . . .”

Pietro Dao

Multan dankon pro via letero kaj la ekzemplero de *Nova provo*. Mi tralegis ilin zorge kaj kun multa intereso – precipe viajn valorajn komentojn pri mia projekto . . .

Post multa cerbumado, jen kelkaj pensoj miaj.

- I. Miaj ĝeneralaj celoj estas jenaj:
 - a) plisimpligi la gramatikon kiel eble plei multe;
 - b) “okcidentigi” la ortografion kaj vortprovizon – ĉefe anstataŭigante la germanajn radikojn per pli latinidaj formoj.

II. Ortografio:

<i>c</i> = <i>c</i>	<i>h</i> = <i>h</i>	<i>ks</i> = <i>x</i>	<i>ŭ</i> = <i>w/u</i>	<i>eŭ</i> = <i>eu</i>	<i>gŭa</i> = <i>gua</i>
<i>ĉ</i> = <i>ch</i>	<i>ĥ</i> = <i>kh</i>	<i>kv</i> = <i>qu</i>	<i>aj</i> = <i>ai</i>	<i>oj</i> = <i>oi</i>	<i>gŭe</i> = <i>gue</i>
<i>ĝ</i> = <i>j</i>	<i>j</i> = <i>y</i>	<i>s</i> = <i>s</i>	<i>aŭ</i> = <i>au</i>	<i>uj</i> = <i>ui</i>	<i>gŭi</i> = <i>gui</i>
<i>gv</i> = <i>gui</i>	<i>j</i> = <i>zh</i>	<i>ŝ</i> = <i>sh</i>	<i>ej</i> = <i>ei</i>	<i>ŭu</i> = <i>wu</i>	<i>gŭo</i> = <i>guo</i>

Diftongoj ĉe la antaŭlasta pozicio ricevas la akcenton sur la diftongo kvazaŭ ĝi estus unusola litero. Ekz. *au*-to, ne *a-u*-to.

III. Fundamento:

1. Difinita artikolo: *la* (*l'* avant vokalo); nedifinita artikolo: *una*.
2. La jena akuzativo estus “kaputa”.
3. Substantivo: *-o*; pluralo: *-i*.
4. Adjektivo: *-a* (neniu akuzativa o plurala formo).
5. Adverbo: *-e*.
6. Numerali: *unu, du, tri, quar, quint, six, sept, okt, no, dek*.
7. Persona pronomi: *mi, vi, li, ŝi, ĵi, ni, zi, oni, si* (anke neniuj akuzativa o plurala finaĵi).
8. Verbi:
Infinitivo: *-are* (tre italeca, ĉu ne?).
Simpla verbo-tempi: *-at, -it, -ot, -ut*.
Imperativo: *-u*.
Participi: *-anta, -inta, -onta; -ata, -ita, -ota* (anke sen plurala o akuzativa formi) . . .

IV. Mi provot elektare nova radiki laŭ la jena sinsekvo:

1. Radiki komuna al la angla, la franca, e la hispana.
2. Radiki komuna al la angla e la franca.
3. Radiki komuna al la angla e la hispana.
4. Radiki komuna al la franca e la hispana.
5. Radiki franca.
6. Radiki hispana.

La vorto *kaj* = *e* (*ed* avant vokalo). Mi retenit nepre la Zamenhofa korelativi; zi estat obro de pura lojiko.

Richard Kamen (Usono)

Ortografado

Mi estus devinta scii tion! Tuŝu ion en la ortografado, kaj vi mortigas santan bovinon.

Homoj, kiuj *vere* (te. science objektivie) enprofundiĝis en la demandons kiamaniere plej efike (plus facile memoreble kaj aplikeble) prezenti parolon per skribo – ne nur en Esperanto, sed en ajna lingvo – bone scias, ke reformizo de la ortografado *nenion ajn ŝanĝas en la (parolata) lingvo mem*, sed tuŝas nur supraĵan tavolon de la lingvo.

Tamen, kiom koncernas plancelan normigadon de iu lingvo, de ajna lingvo, jam delonge posedanta propran skribmanieron, neniuj aspekto tielege forte ŝokas la uzantojn, kiel provo remuldi la delongajn ortografadajn kutimojn. Ĉu necesas montri al la angla – elstare plej ĝisdata komunikada instrumento – por pruvi, ke pure emociaj argumentoj supervenkas

III. Fundamento:

1. Difinita artikolo: *la* (*l'* antaŭ vokalo); nedifinita artikolo: *una*.
2. La ĝena akuzativo estus “kaputa”.
3. Substantivo: *-o*; pluralo: *-i*.
4. Adjektivo: *-a* (neniu akuzativa aŭ plurala formo).
5. Adverbo: *-e*.
6. Numeraloj: *unu, du, tri, quar, quint, six, sept, okt, no, dek*.
7. Personaj pronomoj: *mi, vi, li, ŝi, ĵi, ni, zi, oni, si* (ankaŭ neniuj akuzativa aŭ plurala finaĵoj).
8. Verboj:
Infinitivo: *-are* (tre italeca, ĉu ne?).
Simplaj verbo-tempoj: *-at, -it, -ot, -ut*.
Imperativo: *-u*.
Participoj: *-anta, -inta, -onta; -ata, -ita, -ota* (ankaŭ sen plurala o akuzativa formi) . . .

IV. Mi provos elekti novajn radikojn laŭ la jena sinsekvo:

1. Radikoj komunaj al la angla, la franca, kaj la hispana.
2. Radikoj komunaj al la angla kaj la franca.
3. Radikoj komunaj al la angla kaj la hispana.
4. Radikoj komunaj al la franca kaj la hispana.
5. Radikoj franca.
6. Radikoj hispana.

La vorto *kaj* = *e* (*ed* antaŭ vokalo). Mi retenus nepre la Zamenhofajn korelativojn; ili estas inĝenia verko de pura logiko.

Richard Kamen (Usono)

Ortografio

Mi estus devinta scii tion! Tuŝu ion en la ortografio, kaj vi mortigas sanktan bovinon.

Homoj, kiuj *vere* (t.e. science objektivie) enprofundiĝis en la demandon kiamaniere plej efike (plus facile memoreble kaj aplikeble) prezenti parolon per skribo – ne nur en Esperanto, sed en ajna lingvo – bone scias, ke reformo de la ortografio *nenion ajn ŝanĝas en la (parolata) lingvo mem*, sed tuŝas nur supraĵan tavolon de la lingvo.

Tamen, kiom koncernas plancelan normigadon de iu lingvo, de ajna lingvo, jam delonge posedanta propran skribmanieron, neniuj aspekto tielege forte ŝokas la uzantojn, kiel provo remuldi la delongajn ortografiajn kutimojn. Ĉu necesas montri al la angla – elstare plej ĝisdata komunikada instrumento – por pruvi, ke pure emociaj argumentoj supervenkas

eĉ plej timeman raciigon objektivan? Nepre necesas despota dekreto por venki tiun obstinegan *psikan* baron, laŭ la fama modelo de Kemal Atatürk, kiu kuraĝis – kaj sukcesis – ŝanĝi eĉ la skribosistemon de la turka lingvo.

Mi do estontece plu ne insistos pri tiu tute flanka aspekto de lingvoplanado, kvankam ĝi en si mem estas treege kompleksa kaj komplikita aspekto, postulanta *profundajn* konsiderojn pri fonedjikaj, fonejmikaj, kaj grafejmikaj fenomenoj kaj leĝoj.

Pro la protestaj reagoj pri la *formo* de mia artikolo en *Nova provo* 1, mi do tie ĉi klarigu nur kelkajn principojn pri mia *Universala Skribo*, ŝovante ĝian plenan aplikadon (je Esperanto) al nebula estonteco.

Kiel konate, ekzistas miloj da lingvoj en la mondo. Sed da skribmetodoj ekzistas ankaŭ tre tre multaj, kvankam granda plimulto inter ili utiligas la t.n. latinan alfabeton, adaptinte ties literaron *ĉiu por si* al la propraj bezonoj. Nepre aldonu: sen atento pri tio kion faras la najbaroj . . .

Tiamaniere regas ankaŭ en tiu kadro freneza 'aoso. Kontrolu foje kiun *prononcan* valoron havas en diversaj lingvoj ekzemple la litero *j*. Laŭ simbolizo de Internacia Fonetika Asocio, ĝi rolas – elektu laŭplaĉe – en la hispana kiel [x], en la angla kiel [dʒ], en la germana kiel [j], en la franca kiel [ʒ]; se citi nur kelkajn ĉefajn aplikojn. Kaj tiu rolo povas ankoraŭ diferenci laŭ la loko de ĝia apero en la vortoj aŭ de la memsonanto kiu antaŭas aŭ sekvas.

Nu, tiu aferostato neniom ĝenas la koncernajn lingvojn, *kiam kunfronte al la propra kulturmedio*. Sed kiam ĝin enpenetras fremdaj vortoj kaj nomoj, la “ĝusta” ortografado plejofte kaŭzas malfacilajn problemojn de transskribado aŭ trans-literigado. En Esperanto tio estas tro bone konata afero (*getto, radaro, ŭatto*), por ke mi bezonu longe eksponi la fenomenon. Ĉu vi memoras la multajn komikajn manierojn transskribi la nomon de la estinta sovjeta ŝtatprezidanto Хрущёв? Aŭ ĉu mi devas taksu vere serioza kaj inda la prononcindikadon de naciaj nomoj en tamen elstara revuo kia *Monato*, kiu nepre katenizas sin per la strikte Esperanta literaro?

Re-nu: en la aktuala epoko, kiu spertas senprecedencan intermergiĝon de ĉiuj kulturoj kaj gentoj, kaj eksterdube ankoraŭ multe multe pli en la baldaŭa 21^a jarcento, la demando pri *sekura* kaj *fidinda* skribosistemo por ĉiuj, iĝas same akra problemoj kiel la demando pri

eĉ plej timeman raciigon objektivan? Nepre necesas despota dekreto por venki tiun obstinegan *psikan* baron, laŭ la fama modelo de Kemal Atatürk, kiu kuraĝis – kaj sukcesis – ŝanĝi eĉ la skribosistemon de la turka lingvo.

Mi do estontece plu ne insistos pri tiu tute flanka aspekto de lingvoplanado, kvankam ĝi en si mem estas treege kompleksa kaj komplikita aspekto, postulanta profundajn konsiderojn pri fonetikaj, fonemikaj, kaj grafemikaj fenomenoj kaj leĝoj.

Pro la protestaj reagoj pri la *formo* de mia artikolo en *Nova provo* 1, mi do tie ĉi klarigu nur kelkajn principojn pri mia *Universala Skribo*, ŝovante ĝian plenan aplikadon (je Esperanto) al nebula estonteco.

Kiel konate, ekzistas miloj da lingvoj en la mondo. Sed da skribmetodoj ekzistas ankaŭ tre tre multaj, kvankam granda plimulto inter ili utiligas la t.n. latinan alfabeton, adaptinte ties literaron *ĉiu por si* al la propraj bezonoj. Nepre aldonu: sen atento pri tio kion faras la najbaroj . . .

Tiamaniere regas ankaŭ en tiu kadro freneza 'aoso. Kontrolu foje kiun *prononcan* valoron havas en diversaj lingvoj ekzemple la litero *j*. Laŭ simboligo de Internacia Fonetika Asocio, ĝi rolas – elektu laŭplaĉe – en la hispana kiel [x], en la angla kiel [dʒ], en la germana kiel [j], en la franca kiel [ʒ]; se citi nur kelkajn ĉefajn aplikojn. Kaj tiu rolo povas ankoraŭ diferenci laŭ la loko de ĝia apero en la vortoj aŭ de la vokalo kiu antaŭas aŭ sekvas.

Nu, tiu aferostato neniom ĝenas la koncernajn lingvojn, *kiam konfronte al la propra kulturmedio*. Sed kiam ĝin enpenetras fremdaj vortoj kaj nomoj, la “ĝusta” ortografio plejofte kaŭzas malfacilajn problemojn de transskribado aŭ trans-literigado. En Esperanto tio estas tro bone konata afero (*getto, radaro, ŭatto*), por ke mi bezonu longe eksponi la fenomenon. Ĉu vi memoras la multajn komikajn manierojn transskribi la nomon de la estinta sovetia ŝtatprezidanto Хрущёв? Aŭ ĉu mi devas taksu vere serioza kaj inda la prononcindikadon de naciaj nomoj en tamen elstara revuo kia *Monato*, kiu nepre katenigas sin per la strikte Esperanta literaro?

Re-nu: en la aktuala epoko, kiu spertas senprecedencan intermergiĝon de ĉiuj kulturoj kaj gentoj, kaj eksterdube ankoraŭ multe multe pli en la baldaŭa 21^a jarcento, la demando pri *sekura* kaj *fidinda* skribosistemo por ĉiuj, iĝas same akra problemoj kiel la demando pri

internacia (fakte: supernacia) lingvo. Precipe en la kadro de sciencoj kaj teknikoj. Aŭ ĉu ni lasu ĉiun iniciaton (kaj la “finan venkon”!) pri enformuligado en tiu kadro al la usonangla lingvo – plus al antikvaj greka kaj latina en pluraj nomsistemoj (juro, astronomiko, botaniko, zoologio)?

Ne, por tiu bezon(ar)o la Esperanto-alfabeto, estante kaj tro specia kaj tro limizita, neniel sufiĉas! Malmultaj esperantistoj konscias pri la tiurilate ega malsufiĉeco de “nia kara lingvo”.

Sekve de tio, mi projektis – estis mona a pacienclaboro – mian “Universala Skribo”, kiu servu kiel *komuna* skribobazo por *ĉiuj* lingvoj, aktualaj kaj estintaj, inter kiuj hazarde ankaŭ . . . Esperanto. Notu pretere, ke la problemo estas dufaceta: oni devas povi prezenti la efektivan prononcon plejble ekzakte (fonedjika aspekto), kaj tamen ankaŭ povi verki en ĝi plejble flue (fonejmika aspekto). Jen du, en principo konfliktantaj, postuloj. Mi kredas esti sukcesinta respondi al ambaŭ tiuj bezonoj, per unu sama metodo, aplikebla laŭ du manieroj.

Ĝia unua laborversio aperis broŝurforme jam en 1966 (Eldonejo Sonorilo). Bedaŭrinde, al tiu verkaĵo venis – anstataŭ diskutoj kaj proponoj pri plibonigoj kaj helpo – nurnure moko kaj insultoj. Mi tial devis plu kaj pli poluri ĝin tute sole. Hodiaŭ ĝia definitiva formo estas trikvarone preta, kiel plurcentpaĝa tajposkripto, sed mankas tempo (kaj emo) finfari ĝin. Unu homo ne povas fari nepre ĉion . . . Mi estas almenaŭ kontenta, ke la koncernaj *guido-principoj* montriĝis tute firmaj kaj solidaj, eĉ se la ekstera formo sufiĉe forte ŝanĝiĝis (plifaciliĝis) tra la jaroj. Ĝi tute hejmas en mia preciza kaj precizema *Universala Esperanto* – kiu ja celas esti “Internacia Lingvo por Sciencistoj kaj Inĝenieroj”.

Jen do klarigo pri mia “monstra” ortografado por Esperanto, kiu nete eliras la fermitan rondon estigitan de la verda tradicio, santege santa kaj fundamente tabua . . .

Kaj jen do kial mi enkondukis ekzemple *e* anstataŭ *e*, kaj *o* anstataŭ *o*, ĉar – se Esperanto havas kaj havu *norman* prononcmanneron, oni devas nete distingi inter [ɛ] kaj [e], inter [ɔ] kaj [o], se uzi la simbolojn de IFA.

Sed, trankviliĝu, kara leganto tradiciama, kiel promesite mi plu ne ĝenos kaj ŝokos vin en tiuj ĉi paĝoj, per aplikado de tiu grava malgravaĵo . . .

Manuel Halvelik

internacia (fakte: supernacia) lingvo. Precipe en la kadro de sciencoj kaj teknikoj. Aŭ ĉu ni lasu ĉiun iniciaton (kaj la “finan venkon”!) pri enformuligado en tiu kadro al la usonangla lingvo – plus al antikvaj greka kaj latina en pluraj nomenklaturetoj (juro, astronomio, botaniko, zoologio)?

Ne, por tiu bezon(ar)o la Esperanto-alfabeto, estante kaj tro specifa kaj tro limigita, neniel sufiĉas! Malmultaj esperantistoj konscias pri la tiurilate ega malsufiĉeco de “nia kara lingvo”.

Sekve de tio, mi projektis – estis mona a pacienclaboro – mian “Universala Skribo”, kiu servu kiel *komuna* skribobazo por *ĉiuj* lingvoj, aktualaj kaj estintaj, inter kiuj hazarde ankaŭ . . . Esperanto. Notu pretere, ke la problemo estas dufaceta: oni devas povi prezenti la efektivan prononcon plejble ekzakte (fonetika aspekto), kaj tamen ankaŭ povi verki en ĝi plejble flue (fonemika aspekto). Jen du, en principo konfliktantaj, postuloj. Mi kredas esti sukcesinta respondi al ambaŭ tiuj bezonoj, per unu sama metodo, aplikebla laŭ du manieroj.

Ĝia unua laborversio aperis broŝurforme jam en 1966 (Eldonejo Sonorilo). Bedaŭrinde, al tiu verkaĵo venis – anstataŭ diskutoj kaj proponoj pri plibonigoj kaj helpo – nurnure moko kaj insultoj. Mi tial devis plu kaj pli poluri ĝin tute sole. Hodiaŭ ĝia definitiva formo estas trikvarone preta, kiel plurcentpaĝa tajposkripto, sed mankas tempo (kaj emo) finfari ĝin. Unu homo ne povas fari nepre ĉion . . . Mi estas almenaŭ kontenta, ke la koncernaj *guido-principoj* montriĝis tute firmaj kaj solidaj, eĉ se la ekstera formo sufiĉe forte ŝanĝiĝis (plifaciliĝis) tra la jaroj. Ĝi tute hejmas en mia preciza kaj precizema *Universala Esperanto* – kiu ja celas esti “Internacia Lingvo por Sciencistoj kaj Inĝenieroj”.

Jen do klarigo pri mia “monstra” ortografio por Esperanto, kiu nete eliras la fermitan rondon estigitan de la verda tradicio, sanktege sankta kaj fundamente tabua . . .

Kaj jen do kial mi enkondukis ekzemple *e* anstataŭ *e*, kaj *o* anstataŭ *o*, ĉar – se Esperanto havas kaj havu *norman* prononcmanneron, oni devas nete distingi inter [ɛ] kaj [e], inter [ɔ] kaj [o], se uzi la simbolojn de IFA.

Sed, trankviliĝu, kara leganto tradiciama, kiel promesite mi plu ne ĝenos kaj ŝokos vin en tiuj ĉi paĝoj, per aplikado de tiu grava malgravaĵo . . .

Manuel Halvelik

Fazo Du – “Eĉperanto”?

Ja ekzistas tiuj, kiuj panike reagas al ajna reformprojekto, kvazaŭ la publikigo de tia fi-atenco minacas la ekziston kaj/aŭ progreson de la zamenhofa lingvo. Mi ne lokigas inter tiuj, kvankam mi konsideras min fidela esperantisto, t.e. ne nur esperanto-parolanto, sed ankaŭ alprenanto de la baza (interna, se vi deziras) ideo de la lingvo. Mia vivo tiom pleniĝis de agrablaj spertoj kiujn neniel povus oferti al mi aliaj lingvoj, ke mia sinteno al la vivo, mia tuta pensmaniero filozofia kaj politika estas nekuraceble muldita kaj kolorita de la zamenhofa lingvo. Kiel mi povus esti alia ol centprocente lojala adepto de tiu lingvo? Kaj en tiu senco, mi ĝojas diri, mi ne sentas min sola; mi imagas min nur unu ano en bando de verŝajne miloj da similaj homoj, eĉ se ili ne estas membroj de UEA aŭ de SAT.

Kaj tamen . . .

Ĉu ni ne foje – en la privateco, por tiel diri, de nia dormoĉambro – ĉu ni ne promenas reve laŭ pado kiu kondukas nin loze laŭ kampoj dekoritaj de buntaj floroj kaj idealismaj pensoj? Tiuj pensoj ekĝermas proksimume jene . . .

Realisme, mi ne povas atendi, ke mi vivos sufiĉe longe por sperti kaj ĝui la “finan venkon” de ĉi tiu mirinda lingvo. Kial do mi ne kuraĝu, private kaj ĝuante kronologian avantaĝon, esplori kelkajn el la obstakloj al la progreso de Esperanto kiuj ne aperas en *La Danĝera Lingvo*?

En la tempo kiam Zamenhof kreis sian nepridubeble genian lingvon, venis en lian kapon 28 literoj. Plene konscia, ke okcidentaj lingvoj (apud kiuj li decidis ankri la lingvon) disponis pri nur 26 bazaj literoj, li decidis turni tion je sia avantaĝo. Li donos al la lingvo alfabeton de 28 literoj, pluraj el kiuj estos rekoneble unikaj. Nur la internacia lingvo posedos tiujn ses literojn. En lia mondoparto (Litovio, Pollando, Rusio) la presistoj kutimis lukti kun diversaj alfabetoj; unu plia certe ne gravos. Nur unu nubeton rimarkis Zamenhof sur la horizonto: ĝi nomiĝis skribmaŝino. Kaj por solvi tiun problemeton li simple inventis propran skribmaŝinon.

Se Zamenhof naskiĝus en 1959 anstataŭ 1859, li edukiĝus en mondo de komputoroj kaj certe solvus alimaniere la problemeton. Hodiaŭ,

krome, la scienco de la fonetiko estas sufiĉe progresinta por ke ĉiuj povu konstati, ke en la Esperanta ortografio “oni skribas [ts] kiel *c*, [tʃ] *ĉ*, [dʒ] *ĝ*, [ʃ] *ŝ*, [ʒ] *ĵ*, [x] *ĥ*; kaj [w] kiel *ŭ*” (John Wells). Tio signifas, ke se oni pure-fonetike analizas la lingvon, ni havas nur 25 fonemojn, ĉar tri el la supre-montritaj estas duoblaj; do, nur 25 literoj necesas en la alfabeto kaj *neniel ŝanĝante la parolatan lingvon Esperanto*, oni povus skribi [ts] kiel *tc*, [tʃ] *ts*, [dʒ] *dj*, [ʃ] *s*, [ʒ] *j*, [x] *x*, kaj [w] kiel *w*.

Pravigaj komparoj por la ŝanĝitaj literoj: *c* [rusa; angla (antaŭ *e*, *i*), franca (same)]; *j* [franca]; *s* [hungara, portugala]; *w* [angla]; *x* [greka, rusa, internacia fonetika alfabeto].

Tiun tsi vercion de la Eĉperanto-ortografio mi nomac “Fazo Du” kaj la Zamenhofan “Fazo Unu”. Dirante tsi-cupre, ke ni neniel sandjac la parolatan lingvon, mi permecic al mi unu mencogeton: temac pri la retcitado de la alfabeto! Tsar tio ne povuc plu aperi kiel *a*, *bo*, *tco* *ktp* (*tc* ya ne ectac unu litero) faridjac evidente, ke la konata “abotco” devac malaperi! Kaptante tiun neatenditan santcon, mi do tuy faric mian unuan praktikan sandjon al la lingvo mem, kun pardonpeto al la awtoro. Mi detcidic, ke la nomon de tsiu konconanto regac la vokalo kiu djin antawac, jene: *a*, *ba*, *ca*, *da*, *e*, *fe*, *ge*, *he*, *i*, *ji*, *ki*, *li*, *mi*, *ni*, *o*, *po*, *ro*, *so*, *to*, *u*, *vu*, *wu*, *xu*, *yu*, *zu*. Tiel ni ekcpluatac en regula, fatcile lernebla maniero la kvin vokalojn por ebligi pli da klareto literumante tse la telefono *ktp*. Ekzemple, ce vi awdac ciblantac conon kiu povuc ecti *c aw j aw s aw z*, la literonomoy *ca*, *ji*, *so* *kay zu* tuy ebligoc dictingon!

Kiel ayn oni obyektive ekzamenac la kvalitojn de Eĉperanto tse la fino de la dudeka yartcento, mi ectac tcerta, ke djia tsefa malvirto ectac, bedawrinde, djucte tiuy malbenitay cupercignoy, problemo colvita plurmaniere de la kontribuantoy al *Nova Provo*.

Fundamente, do (kay mi intentce uzac la vorton) mi ancoraw rectac fidela al la internacia lingvo kiel ni yam djin konac. Sed apenaw netcecac diri, ke poct Fazo Du, venac Fazo Tri law tute natura evoluprotcezo. Ekzemple, oni versayne preferoc, anctataw *dantci* neologicmon *danci* kio iom sandjac la elparolon. Ced pri Fazo Tri alian foyon, tsar tse la fino de mia kampara voyeto vekac min el mia agrabla revo granda afiso, kiu avertac per la vortoy “ATENTU! TAWRO!”

Luiz Galindo (Galegio)

Pri alfabeto kaj neologismoj

Mia reformita E. tre poke difras de mia kutima E., ĉar, estiel neologismemulo, mi jam uzas an neologismoj kaj an *mal*-vorto-anstatawayoj skribante al esperantistoj.

Mi estas kontraŭ digramoj, ĉar pachava popolo ne estas paĉava popolo, kotskrapilo ne estas kockrapilo. Preskaw ĉiuj skribmaŝinoj havas an dudek ok literoj, aw kvazaw-literoj, kiuj povas estu uzataj por niaj cirkumfleksitaj literoj. Ekz.: F ĉ; P ř; US ĉ.

Mi ne akceptos *ankau*, ĉar mi ne scios, nek memoros, ĉu prononci an-ka-u aw an-kaw, ĉu prononci a-u-to aw aŭ-to.

Mi proponas, se via tajpilo aw presisto ne havas an la cirkumfleksitaj literoj, uzi jene: w = ŭ; x = ˘; y = ŷ; q = ĝ; kaj ekz. ĉ, ĉ, ř ktp = ĉ; \$, ž, œ ktp = ŝ.

Ankorawfoje, se via tajpilo aw presisto ne havas an la cirkumfleksitaj literoj, oni povus uzi jenan manieron: cx = ĉ; gx = ĝ; hx = ˘; jx = ŷ; sx = ŝ; w = ŭ. Tiuj digramoj estas allaseblaj, ĉar ni ne havas literon x.

Mi proponas prepozicion *an* kreita de hispana prepozicio *a* kaj Esperanta akuzativa finaĵo *n*. Per tiu nova prepozicio indikiĝas 1) akuzativa prepozicio; 2) prepozicio por indiki objektan suplementon. Do, oni povas diri en reformita E.: An la muso la kato manĝas. La muson la kato manĝas. La manĝado an la muso fa kato.

Mi proponas an prepozicio *fa* kreita de *fabrikita*, *farita*. Per ĝi indikiĝas 1) subjekta suplemento; 2) ago-adjekto, pasiva prepozicio. Noto: *fa* estas angla *by*, kaj *de* estas angla *from*.

Mi opinias, ke Fina Venko estos post alpreno kaj uzado an la neologismoj, kiuj troviĝas en la vortaretoj *Ĉiu-tagaj Vortoj kun Difinoj 1987* kaj *Mankantaj Neologismoj kun Difinoj 1991* kaj *Forgesitaj Neologismoj kun Difinoj* . . .

Jo pli multe da ĉiu-tagaj kaj hejmaj neologismoj, to pli baldaw estos la Fina Venko.

Mi proponas *jo . . . to* anstataŭ *ju . . . des*.

Mi proponas prepozicion *des* por poseda kaj apartena prepozicio. Ekz.: Mi ricevis libron des Hugo. (Tio signifas angle: *I received Hugo's book*.) Mi ricevis libron de Hugo. (Angle: *I received a book from Hugo*.) Mi ricevis libron fa Hugo. (Angle: *I received a book by Hugo*.)

Ne pligrandigi, aw plismaligi, la vortaron signifas, ke unu vorto havu difrajn signifojn, kiujn nur la skribinto, ne la legonto, komprenos.

Richard Stahl (Usono)

Pri alfabeto kaj neologismoj

Mia reformita E. tre malmulte malsamas de mia kutima E., ĉar, kiel neologismemulo, mi jam uzas neologismojn kaj *mal*-vorto-anstataŭaĵojn skribante al esperantistoj.

Mi estas kontraŭ digramoj, ĉar pachava popolo ne estas paĉava popolo, kotskrapilo ne estas kockrapilo. Preskaŭ ĉiuj skribmaŝinoj havas dudek ok literojn, aŭ kvazaŭ-literojn, kiuj povas esti uzataj por niaj cirkumfleksitaj literoj. Ekz.: F ĉ; P ř; US ĉ.

Mi ne akceptos *ankau*, ĉar mi ne scios, nek memoros, ĉu prononci an-ka-u aŭ an-kaŭ, ĉu prononci a-u-to aŭ aŭ-to.

Mi proponas, se via tajpilo aŭ presisto ne havas la cirkumfleksitajn literojn, uzi jene: w = ŭ; x = ˘; y = ŷ; q = ĝ; kaj ekz. ĉ, ĉ, ř ktp = ĉ; \$, ž, œ ktp = ŝ.

Ankoraŭfoje, se via tajpilo aŭ presisto ne havas la cirkumfleksitajn literojn, oni povus uzi jenan manieron: cx = ĉ; gx = ĝ; hx = ˘; jx = ŷ; sx = ŝ; w = ŭ. Tiuj digramoj estas allaseblaj, ĉar ni ne havas literon x.

Mi proponas prepozicion *an* kreita de hispana prepozicio *a* kaj Esperanta akuzativa finaĵo *n*. Per tiu nova prepozicio indikiĝas: 1) akuzativa prepozicio; 2) prepozicio por indiki objektan suplementon. Do, oni povas diri en reformita E.: An la muso la kato manĝas. La muson la kato manĝas. La manĝado an la muso fa kato.

Mi proponas prepozicion *fa* kreita de *fabrikita*, *farita*. Per ĝi indikiĝas 1) subjekta suplemento; 2) ago-adjekto, pasiva prepozicio. Noto: *fa* estas angla *by*, kaj *de* estas angla *from*.

Mi opinias, ke Fina Venko estos post alpreno kaj uzado de la neologismoj, kiuj troviĝas en la vortaretoj *Ĉiu-tagaj Vortoj kun Difinoj 1987* kaj *Mankantaj Neologismoj kun Difinoj 1991* kaj *Forgesitaj Neologismoj kun Difinoj* . . .

Ju pli multe da ĉiu-tagaj kaj hejmaj neologismoj, des pli baldaŭ estos la Fina Venko.

Mi proponas *jo . . . to* anstataŭ *ju . . . des*.

Mi proponas prepozicion *des* por poseda kaj apartena prepozicio. Ekz.: Mi ricevis libron des Hugo. (Tio signifas angle: *I received Hugo's book*.) Mi ricevis libron de Hugo. (Angle: *I received a book from Hugo*.) Mi ricevis libron fa Hugo. (Angle: *I received a book by Hugo*.)

Ne pligrandigi, aŭ plimalgrandigi, la vortaron signifas, ke unu vorto havu malsamajn signifojn, kiujn nur la skribinto, ne la legonto, komprenos.

Richard Stahl (Usono)

Pri Unio por Nova Alfabeto

Zamenhof iam kai ie skribis, qe la estonta kai efektiva lingvo de l' homaro estos au Esperanto au, se ne, devos almenau pasi tra Esperanto. Mi konstatas, qe tri el la kvar unuai partoprenantoj en *Nova provo*, qiun mi preterpase salutas, sekviz la ideon de Zamenhof: ili estas tui senpre ke senplue legeblaj; do, por iliaj tekstoj, la dua kolumno estas nura balasto, dank' al qui *Nova provo* donas nur la duonan kvanton da tekstoj.

Du amikoj kai mi, qiel tria, fondis "Union por Nova Alfabeto" (UNA) kun la celo serchi kai experimenti la plej bonan, la plei internacian formon de alfabeto por Esperanto. La problemo de supersignoj, de signaj au specialaj literoj estas por ni nenia problemo: ni ne renkontis jin. Ili tamen restis problemo por nia kuraja redaktoro de *Nova provo*, se vi atente legis lian postnoton. Chiuokaze oni ne povas esperi, qe injeniero, sciencisto au komercisto post eventuala lernado de nia lingvo, plie elspezu au elspezigu monon au tempon por aldoni al siaj mashinoj qiun ain signon.

Nia Unio decidis, qe ji studos nur la problemon de nia skribo: ni estas tro pigraj por simultane studi ion alian. Nia unua eldonajo aperis en januaro 1989, sed ni komencis kune studi la aferon vershaine en julio 1988. Ni alvenis tra multaj diskutoj kai stumbloj al qelqai decidoi, el quiu iui aperas en nia Regularo. La unua decido estis, qe ni uzos la 26 literojn de la latina alfabeto – *chiuin 26 kai nenium specialan*. Oni povu taipi la lingvon chie, kie oni trovas ordinaran latinan klavaron (che amiko, en oficeyo, en universitato, ktp); aliflanke oni povu konsideri qiel apartenanta al nia alfabeto chiuin mallongojn de nia moderna mondo.

Efektive la diverslingvaj mallongoj, sigloj, ktp uzas au ne uzas diakritajn literojn. Sed se tiuj mallongoj, sigloj, ktp akiras internacian uzon ili per tio mem devas automate perdi siajn diakritojn; seque ili estas skribataj exter la propraj landlimoj strikte nur per la 26 latinaj literoj. (UEA kun siaj kodoj por membroj ne uzas la 28-literan alfabeton sed ya la 26-literan, kiu pluse enhavas *q, w, x* kai *y*!) Ni parolu qiel matematikistoj: la 26 literoj estas la komuna aro al chiui latinliteraj lingvoj; ech tiuj lingvoj, qui ne konas, exz-e, la literojn *c, k* kai aliajn, tamen konas ilin per la forto mem de la aferoj. Exz-e, la Chekhoslovaka Respubliko enlande uzas mallongigon, qui estas konebla internacie

qiel CSR, qvanqam enlande estas uzata la supersigno renversita cirkumflexo super la *C*. Chiui autistoj konas la simbolon CS, qui indikas la chekhoslovakajn autojn. Ili chiui devas koni ankaŭ la simbolon SQ, qui signifas Qataron, kai YU, kiu signas Jugoslavion – ech se ilia enlanda alfabeto neniel konas la literojn *q* kai *y* au donas al ili aliajn valorojn ol la internaciajn.

Nia Unio decidis ankaŭ, qe ji restos neutrala *rilate al chio alia*; ezemple, pri la neologismoj ji restos neutrala: ili venu de alfabet-reformantoj (qiel Lienhardt) au de literaturistoj (qiel Pich). Chi-rilate pli bona studo de la (skemaj) neologismoj de Pich (*La tombejo de Litomishlo*; *La Bermuda triangulo*) alportus solvojn al la chefa demando de Halvelik kai certe utilis ne nur al literaturo per livero de taugaj sinonimoj sed ankaŭ al scienco kai tekhniko per livero de skemaj internaciaj radikoj, qui ebligus krei koheran terminologion.

En eventuala posta artikolo, mi klarigos qiel ni alvenis al la nuna stato de nia skribo; skribo ankoraŭ reviziebla en siaj detaloj. Estos montrita la evoluo al la nuna skribo ekde la fonetikaj alfabetoj; ne nur la scienca Internacia Fonetika Alfabeto, sed ankaŭ aliaj praktikaj alfabetoj, qui – malpli laŭtaj – tamen generis multajn naciajn alfabetojn. Duan studon ni povos poste prezenti, se ni ne tedos la legantojn: la deirpunkto estos la Zamenhova alfabeto au prefere la *ho*-alfabeto, kara al amiko Basil Edgecombe. Tria studo, pri qui ni intencas nun eklabori, prenos qiel deirpunkton la vaste konatajn lingvojn de Okcidento kai Oriento.

Nia ariadna fadeno estas kompletigi la laboron de Zamenhof. Li i.a. kreis mirindan alfabeton en 1887. La mondo evoluis. Yam nun internacia alfabeto pasas sub niaj okuloj: sur la televida ekrano, sur la strato, en niaj heimoj! Akai-televideo, Kawasaki-motorcikloj, ktp, ktp. Ankaŭ niaj atlasoj nun donas la originan ortografion de multaj nomoj (neniel la E-an). Ni legas: Tokyo, Jakarta, Wakayama, Sumbawa. Sufichas jin ekstrakti. Chio chi estas yam skribita kai legebla lau nia skribo. Efektive lau la ezemplo de Zamenhof, qui serchis la komunan vorttrezoron de Europo, ni serchis, kio estas komuna en la skriboj de la okcidentaj fontlingvoj kai en la nove alfabetitaj lingvoj: unuvorte en la skriboj de duono de la homaro. Ni devas nur faili kai experimenti la rezulton.

Yannic Gicquel
(kun revizio de Jon Walter Yung)